

Het taalonderwijs Nederlands onderzocht

Een inventarisatie van onderzoek naar NT2 onderwijs in de volwasseneneducatie in Nederland en Vlaanderen

1 Kader en inhoud van de opdracht

De Nederlandse Taalunie ontplooide midden jaren '90 het initiatief tot het inrichten van een databank waarin publicaties over wetenschappelijk onderzoek naar het onderwijs Nederlands werden opgenomen. Helge Bonset en Mariëtte Hoogeveen verzamelden en beschreven als eersten het onderzoek, gedaan binnen het voortgezet onderwijs in Nederland en Vlaanderen. In 1998 publiceerden zij hun bevindingen onder de titel: Het Schoolvak Nederlands Onderzocht. In hun inleiding (Bonset & Hoogeveen, 1998) geven zij aan wat de Taalunie met het initiatief beoogt: "een bijdrage te leveren aan het vergroten van de toegankelijkheid van onderzoeksresultaten voor de onderwijspraktijk." De publicaties, die Bonset en Hoogeveen in hun uitgave beschrijven, verschenen tussen 1967 en 1997. In 2003 kwam een aanvulling op het werk van Bonset en Hoogeveen gereed van de hand van Martine Braaksma en Eva Breedveld. Zij beschrijven het onderzoek dat gepubliceerd werd tussen 1997 en 2002.

De databank van publicaties over Nederlands in het voortgezet onderwijs wordt nu jaarlijks door de Taalunie geactualiseerd en is te raadplegen via de website. Een databank van publicaties over Nederlands in het basisonderwijs in Nederland en Vlaanderen is in opbouw. Titels van publicaties over onderzoek, verschenen tussen 1969 en 2004 zijn inmiddels op de website geplaatst. De beschrijvingen daarvan komen naar verwachting in 2007 gereed.

In 2006 stelde de Taalunie zich de vraag of de inrichting van een databank van publicaties naar het onderwijs Nederlands als tweede taal (NT2) in de volwasseneneducatie in Nederland en Vlaanderen mogelijk zou zijn. De opzet van deze databank zou moeten aansluiten bij de opzet van de bestaande databanken van publicaties over het primair en secundair onderwijs Nederlands. Omdat het niet duidelijk was of er voldoende wetenschappelijk onderzoek beschikbaar zou zijn, werd besloten tot een aanpak in fasen: eerst een inventarisatie en afhankelijk van de uitkomst daarvan de inrichting van de databank. De opdracht voor de eerste verkennende fase, waarin de vraag moest worden beantwoord of een databank zou kunnen worden ingericht, omvatte:

*een inventarisatie van publicaties over empirisch onderzoek naar het volwassenenonderwijs

NT2 in Nederland en Vlaanderen

*het geven van een advies voor het startpunt van de inventarisatie

*het geven van een advies over de selectie van de op te nemen titels

2 Beschikbaarheid van empirisch onderzoek in de volwasseneneducatie NT2

In het WRR-document W 124: Nieuwe kansen voor taalonderwijs aan anderstaligen, verschenen in 2001, signaleren Emmelot e.a. dat er weinig empirisch onderzoek beschikbaar is over het volwassenenonderwijs NT2. De inventarisatie moet dus zicht bieden op het aantal publicaties, dat als 'empirisch' kan worden aangemerkt. Het gaat dan om onderzoek waarbij:

*de vraagstelling geplaatst is in een theoretisch kader ofwel aansluit bij resultaten uit eerder onderzoek

*de opzet verantwoord is: welk type: exploratief, toetsend, construerend; welke vorm: casestudy, survey, experiment; welke informanten; welke instrumenten

*de conclusie of aanbevelingen worden onderbouwd door de gevonden resultaten

Het belang van empirisch onderzoek naar de volwasseneneducatie NT2 is in een vroeg stadium aangegeven door Extra in: *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 22, 2, 1985, en Appel in: *Onderwijs aan anderstaligen*, een uitgave van het Werkverband Amsterdamse Psycholinguïsten (Kienstra e.a., 1989). Beiden noemen voor de onderzoeksagenda de noodzaak van toepassingsgericht onderzoek: het vaststellen van taalleerbehoeften, evaluatie van leerprocessen, meting van leerrendementen en metingen in de interactie tussen lesgever en lesnemer. Extra wijst ook op de noodzaak van funderend onderzoek naar het proces van tweede-taalverwerving bij volwassenen. Begrip van dit proces is nodig om het NT2-onderwijs voor volwassenen op een verantwoorde manier in te richten. Het bestaan van deze onderzoeksagenda geeft grond aan het maken van een inventarisatie. Mocht het al zo zijn dat er weinig empirisch onderzoek bekend is, vaststaat dat de noodzaak van dit onderzoek vanaf het midden van de jaren '80 is onderkend. Het is dus interessant na te gaan wat voor onderzoek sindsdien is opgezet.

3 Inventarisatie van publicaties binnen de door Bonset en Hoogeveen aangegeven kaders

Bonset en Hoogeveen noemen bij de selectie van het onderzoek voor de databank, die voor het voortgezet onderwijs is ingericht, vier punten van aandacht. Ook bij de inventarisatie van publicaties over onderzoek naar NT2 in het volwassenenonderwijs zijn deze vier punten nagegaan:

1. Het moet gaan om empirisch onderzoek, dat gepubliceerd is en dus bibliografisch naspeurbaar is. Wat onder empirisch onderzoek wordt verstaan is al beschreven onder 2. Het gaat dan om publicaties in wetenschappelijke tijdschriften, in verslagen van congressen, waar wetenschappelijk onderzoek wordt gepresenteerd, in bundels, die bijdragen bevatten over wetenschappelijk onderzoek dat op een bepaald thema is gericht en om dissertaties. Publicaties, die alleen via internet worden verspreid, worden niet opgenomen. Hier wordt één uitzondering op gemaakt. Veel publicaties van het Centrum voor Taal en Onderwijs van de Katholieke Universiteit Leuven zijn alleen via internet beschikbaar. Publicaties over het volwassenenonderwijs NT2 van deze instelling die aan de beschrijving 'empirisch' voldoen en verspreid worden via internet worden wel opgenomen. Eén van de taken van het CTO is dienen als steunpunt voor het onderwijs NT2. Voorkomen moet worden dat door het uitsluiten van publicaties op internet de bijdrage van het CTO aan een databank van onderzoek naar NT2 in het volwassenenonderwijs wordt geblokkeerd.
2. Verantwoord dient te worden vanaf welk jaar van publicatie is gezocht naar onderzoek. Voor het volwassenenonderwijs is dat 1980. Vanaf de jaren '80 worden er steeds meer initiatieven genomen tot inrichting van het volwassenenonderwijs NT2. Verhallen (1986) beschrijft in *Voorzetten 9* de uitkomst van een inventarisatie van de in die tijd beschikbare cursussen NT2 voor volwassen anderstaligen in Nederland bezien naar doel en opbrengst. In 1977 wordt het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal ontwikkeld en in Vlaanderen geïntroduceerd. De introductie van het CNaVT in Nederland volgt in 1983. In de groeiende praktijk ontstaat behoefte aan zicht op wat nodig is voor de ontwikkeling van en wat bijdraagt aan het rendement van het volwassenenonderwijs NT2. Ook wordt duidelijk dat er kennis nodig is van het proces van tweede-taalverwerving bij volwassenen. Extra presenteert in 1985 de eerste onderzoeksagenda. Al deze ontwikkelingen geven aan dat er vanaf de jaren '80 materiaal beschikbaar kan zijn dat in aanmerking zou kunnen komen voor opname in de databank.
3. Bij de selectie moet ook gelet worden op het object van onderzoek. Extra (1985) gaf al aan dat onderzoek naar het volwassenenonderwijs Nederlands als tweede taal samen moet gaan met het onderzoek naar proces het proces van tweedetaalverwerving bij volwassenen. In de databank wordt daarom naast het toepassingsgericht onderzoek op het gebied van de volwasseneneducatie NT2 ook fundamenteel onderzoek naar de verwerving Nederlands als tweede taal bij volwassenen opgenomen.
4. Afgebakend dient te worden wat verstaan wordt onder 'volwassenenonderwijs'. Er is een heel ruime definitie gehanteerd: al het NT2 onderwijs voor 18-plussers binnen alle denkbare doelgroepen: deelnemers aan alfabetiseringstrajecten, laagopgeleiden, middenopgeleiden,

hoogopgeleiden. Gaat het om hoogopgeleiden, dan worden niet alleen immigranten bedoeld, die in het land van herkomst hoger of wetenschappelijk onderwijs hebben gevolgd, maar ook anderstalige studenten, die onderwijs willen volgen aan een Nederlandstalige instelling voor hoger of wetenschappelijk onderwijs en met het oog daarop NT2-onderwijs volgen.

4 Waar is gezocht naar publicaties over empirisch onderzoek?

In de inventarisatiefase is eerst gezocht naar titels van publicaties. Daarbij zijn verschillende bronnen gebruikt, zowel in het veld van volwassenenonderwijs zelf als bij universiteiten.

In het veld van de volwasseneneducatie zijn in de volgende bronnen verwijzingen aangetroffen naar publicaties over empirisch onderzoek:

- literatuurverwijzingen onder artikelen in diverse 'Voorzetten' van de Nederlandse Taalunie over het NT2-(volwassenen)onderwijs en het onderzoek naar NT2-verwerving
- literatuurverwijzingen onder artikelen in de bundel LES Best (1992), uitgegeven door de redactie van het tijdschrift LES
- literatuurverwijzingen onder de bijdragen van diverse auteurs, die meewerkten aan de samenstelling van het Handboek NT2 in de volwasseneneducatie (Hulstijn e.a., 1995)
- literatuurverwijzingen onder de bijdragen van diverse auteurs, die meewerkten aan de samenstelling van de congresbundels van de Beroepsvereniging Nt2: Vakwerk 1 (2003), Vakwerk 2 (2004) en Vakwerk 3 (2006)
- de catalogus van het expertisecentrum van het CITO

Verder zijn de websites geraadpleegd van vakgroepen bij verschillende universiteiten in Nederland en Vlaanderen. Medewerkers van de betreffende vakgroepen geven op deze websites een overzicht van hun publicaties. Tevens is er te vinden welk onderzoek er binnen die vakgroep gaande is. Verwijzingen naar empirisch onderzoek, dat in aanmerking kwam voor opname in de databank, waren op de volgende websites te vinden:

In Nederland:

de vakgroepen taalkunde en toegepaste taalwetenschap van:

- de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit te Amsterdam,
- de Radboud Universiteit Nijmegen en Universiteit van Tilburg

In Vlaanderen:

- het Centrum Voor Taal en Onderwijs van de Katholieke Universiteit Leuven

Daarnaast is er over mogelijk beschikbaar onderzoek correspondentie gevoerd met medewerkers van:

- het Instituut Levende Talen van de Katholieke Universiteit Leuven
- de vakgroep Onderwijskunde van de Universiteit Gent
- de Karel de Grote Hogeschool in Antwerpen

Voor de inventarisatie van publicaties over wetenschappelijk onderzoek naar het onderwijs Nederlands als tweede taal voor volwassenen en de verwerving Nederlands als tweede taal bij volwassenen zijn de volgende bronnen van belang:

Wetenschappelijke tijdschriften:

- Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen
- Levende Talen
- Applied Linguistics
- Language Testing
- Studies in Second Language Acquisition
- Studia Linguistica

Congresbundels:

- Verslagen van de Sociolinguïstische Conferentie

- Momentopname van de sociolinguïstiek in België en Nederland
- AILA Review
- Conferenties het Schoolvak Nederlands
- Bundel onderzoeksverslagen van het crosslinguïstisch onderzoek in Europa
- Perdue e.a., (1993). Adult Language Acquisition: Cross-linguistic Perspectives. Cambridge University Press

Uitgeverijen, gespecialiseerd taalkunde en taalwetenschap:

- Dordrecht: Foris en Kluwer
- Leuven/Apeldoorn: Garant

Uitgaven, gedaan in eigen beheer door:

- vakgroepen Taalkunde/Taalwetenschap van de UvA en de VU
- het Centrum voor Taal en Onderwijs / Taal en Migratie, Katholieke Universiteit Leuven
- CITO in Arnhem

Uitgaven gedaan in eigen beheer van de volgende instellingen kunnen interessant zijn voor de databank, maar bij hen zijn vooralsnog geen publicaties over empirisch onderzoek aangetroffen:

- SVE (het landelijk studie en ontwikkelingscentrum Volwasseneneducatie, nu opgenomen in het CINOP)
- het Max Goote Kenniscentrum voor Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie Amsterdam
- Internationale Vereniging voor Neerlandistiek

Voor de inventarisatie waren 14 werkdagen beschikbaar, 112 uur in totaal. Binnen dat bestek zijn er 21 publicaties gevonden over empirisch onderzoek naar NT2-onderwijs voor volwassenen en 14 over NT2-verwerving bij volwassenen. Het is mogelijk dat bij verder onderzoek voor de opzet van de databank nog meer titels worden gevonden. Het tot nu toe gevonden aantal is niet groot. Het aantal van 21 publicaties over het volwassenenonderwijs NT2 is klein, als dat vergeleken wordt met het aantal publicaties naar wetenschappelijk onderzoek over het primair en secundair onderwijs Nederlands. Het aantal is niet echter verassend gelet op het eerder vermelde signaal van Emmelot e.a. (2001).

5 Plannen voor de inrichting van de databank

Aan het Platform voor het Volwassenenonderwijs NT2, dat de Nederlandse Taalunie adviseert, is op 30 maart 2007 voorgelegd wat de omvang is van de publicatielijst, om welke titels het gaat en op welke wijze de selectie van publicaties tot stand kwam. De resultaten van de inventarisatie gaven het Platform voldoende aanleiding om de inrichting van de databank aan te bevelen.

Vooruitlopend op de opzet van de databank is nagegaan op welke domeinen het tot nu toe geselecteerde onderzoek is gericht. Voor de benaming van de domeinen worden de termen gebruikt die in de databanken voor het primair en secundair onderwijs worden gehanteerd.

De volgende domeinen, die ook in het primair en secundair onderwijs worden onderscheiden, zijn aangetroffen in het geselecteerde onderzoek:

- de categorie domeinoverschrijdend: volwassenenonderwijs algemeen
- woordenschat
- leesonderwijs

Van toepassing in het volwassenenonderwijs, maar vooralsnog niet aangetroffen zijn:

- mondelinge vaardigheden
- schrijfonderwijs

Daarnaast moet in de databank ruimte worden gemaakt voor enkele nieuwe domeinen, die kenmerkend zijn voor het NT2-volwassenenonderwijs. In de gevonden publicaties zijn deze domeinen aangetroffen:

- alfabetisering
- taalverwerving NT2
- taal in specifieke maatschappelijke domeinen

te onderscheiden subdomeinen zoals in het CEF:
werk, opleiding, dagelijks leven (de laatste is nog niet aangetroffen in het onderzoek)

De databank voorziet ook in een zoekoptie via doelgroepen. Het onderscheid in doelgroepen is erg belangrijk in het volwassenenonderwijs. De volgende moeten aan de databank worden toegevoegd:

- cursisten in alfa-trajecten
- laagopgeleiden
- middenopgeleiden
- hoogopgeleiden

Een andere zoekoptie is het onderwijstype. Dit onderscheid is vooral voor het voortgezet onderwijs erg belangrijk. In een databank voor publicaties over het volwassenenonderwijs volstaat:

- volwasseneneducatie NT2
- NT2 onderwijs aan instellingen voor hoger en wetenschappelijk onderwijs

Beide categorieën zijn in het geselecteerde onderzoek aangetroffen

De beschrijving van het geselecteerde onderzoek volgt, zodra fase 2 in dit project gestart kan worden. Dan zal, zoals dat ook gedaan is in de databanken voor het primair en secundair onderwijs, het onderzoek per domein worden voorzien van de volgende labels:

- beginsituatie
- onderwijsleermateriaal
- onderwijsleeractiviteiten: descriptief onderzoek / construerend onderzoek / effectonderzoek
- ontwikkeling en beproeving van beoordelingsinstrumenten
- evaluatie van leerprestaties

Breda, 25 april 2007
drs Jonneke Prins